

Oponentský posudek disertační práce

Ing. arch. Milan Pitlach

O. M. Ungers – Kritická studie

Nestává se často, aby četba disertační práce znamenala pro oponenta takové obohacení a intelektuální dialog, jako tomu bylo v tomto případě. Práce se vymyká z obvyklého standardu díky tomu, že je založena na hluboké osobní zkušenosti a životní zralosti autora, který mohl čerpat nejen z rezervoáru svých znalostí a vědomostí, ale též z několikaleté spolupráce s Oswaldem Matthiasem Ungerssem. Výsledkem je obsáhlá a bohatě strukturovaná monografie, která přináší komplexní pohled na tvorbu i osobnost této mimořádné postavy německé a evropské architektury druhé poloviny dvacátého století.

Vznikla vskutku kritická studie, která vysvětluje přesvědčivě zdroje a charakter Ungersovy tvorby, uznává její kvality a upozorňuje na limity a úskalí, které se Ungersovi ne vždy dařilo (a možná ani nemohlo podařit) překonat. Vedle precizního kritického rozboru díla z hlediska architektonické teorie přináší práce i Ungersův psychologický portrét, podaný s mimořádnou empatií, přitom drženy striktně v relaci k jeho architektonické tvorbě a osvětlující mnohé její aspekty. Práce interpretuje Ungerse jako racionálního tvůrce, jehož nástrojem byla logika a geometrická abstrakce, který hledal dokonalou formu a jemuž byla architektura absolutním výrazem duchovní ideje. Práce ukazuje s pochopením tuto ambici i její – dá se říci – tragiku, nemožnost jejího naplnění pouhým racionálním výpočtem a usilovným hledáním správného řešení. Pitlach individuálně posuzuje Ungersovo dílo v jeho různých etapách, ukazuje jeho směřování a objasňuje přesvědčivě, proč zejména pozdní Ungersovo dílo působí strnule, proč se jeho charakteristikou stala „statičnost a neživotnost“ (s. 120). Milan Pitlach ukazuje rovnou měrou hodnotu i problematičnost Ungersovy architektury, poukazuje na analytické schopnosti jejího tvůrce, ale také na jeho ambici „tematizovat“ architektonickou formu, teoreticky vysvětlovat její konceptuální základy a hledat ex post odůvodnění autoreferenční formy. Zasazuje Ungerse do dobových souvislostí, poukazuje na intelektuální podněty, které přijímal a rozvíjel i které sám přinášel, upozorňuje na významné místo, jaké Ungers právem zaujímal na architektonické scéně zejména v 70. a 80. letech 20. století.

Významnou myšlenkovou linií této vrstevnaté disertační práce je rozdíl mezi ideou, plánem a hmotnou realitou stavby (a případnou ex post interpretací její formy, pro Ungerse charakteristickou). Zde Milan Pitlach zúročuje své zkušenosti architekta, znalosti architektonické teorie, ale také optiky a vizuálního vnímání, akumulované nejen architektonickou praxí, ale též vlastní fotografickou tvorbou. Přesvědčivě dokládá, jak byl Ungers zaujatý architekturou v rovině intelektuální, abstraktní, konceptuální, ale nikoli v rovině stavební reality a smyslové percepce, což jeho realizovanou architekturu silně oslabuje ve smyslu absence zřetele na smyslový, a tedy i prostorový a světelný účinek architektury.

Pitlach opakovaně poukazuje na ryze abstraktní povahu Ungersovy architektury. V závěru práce na str. 288 píše: *„Pokusili jsme se ukázat, že pojem abstrakce, v tom smyslu, jak ho Ungers používá, není zcela přesný, že jeho směřování by mělo být spíše označeno pojmem minimální architektura, podobně jak je nazýván jeden z projevů výtvarného umění, který se v té době výrazně prosazoval, Minimal Art.“*

Pro mne osobně je právě v tomto návrhu nazývat Ungersovu architekturu minimální ve smyslu původního Minimal Art skryt velký potenciál. Interpretace Ungersovy architektury v duchu původního minimálního umění, jak o něm uvažuje například Donald Judd nebo teoretik Michael Fried, by mohla být přínosná pro ujasnění dobových souvislostí kulturní tvorby a vztahů mezi uměním a architekturou. Svým návrhem Pitlach také otevírá nesmírně zajímavou cestu, která by mohla vést k širší debatě o minimalismu (resp. o minimálním a minimalistickém) v architektuře a umění. Taková debata by pochopitelně překračovala horizont ungersovské monografie: bylo by mj. nutné brát v úvahu sémantický posun a rozpracovat rozdíl mezi termíny minimální/minimalistický ve smyslu umění Minimal Art a termínem minimalistický, jak je používán v dnešním diskursu architektury ve smyslu stylu (a téměř pravého opaku původního minimalismu).

Otázku, kterou jsem se chystala v závěru oponentury položit, mi Milan Pitlach na poslední chvíli skoro sebral „zpod ruky“. Přemýšlím totiž o tom, zda má Ungersovo dílo ještě co říci dnešku, nebo zda je zkrátka slepou uličkou – či spíše velkolepým slepým bulvárem – architektury dvacátého století. Osobně se kloním spíše k druhé možnosti a zdá se mi, že Milan Pitlach rovněž, když v závěru slovy vypůjčenými od Vladislava Vančury říká přílehavě, že Ungersovo dílo „*hladinu rozčereí, ale hlubinou nepohne.*“ Na str. 290 nicméně píše: „*V čem je tedy Ungersův přínos architektuře, v čem je hodný následování? Z dnešního pohledu se jeho dílo už nejeví aktuální.[...] Jeho koncepty, jako návrh studentské koleje v Enschede, Museí Pruského kulturního dědictví v Berlíně, Kulturfora v Berlíně, návrh na řešení Potsdamer Platz / Leipziger Platz, nabízí nepřeborné množství myšlenkového substrátu, z něhož mohou vykrytalizovat nové náhledy na obsah i formu architektury.*“ Táži se tedy na závěr, zda může pan Pitlach specifikovat, zda již někde spatřuje konkrétnější obrysy těchto nových náhledů?

V Praze, 3. srpna 2021

doc. PhDr. Jana Tichá, Ph.D.